

УКРАЇНСЬКЕ ЗІСТАВНЕ МОВОЗНАВСТВО: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

У статті аналізується стан українського зіставного мовознавства та пропонуються практичні кроки для подальшого розвитку зазначеної галузі мовознавства, що сприятиме вирішенню низки лінгвістичних завдань.

Ключові слова: зіставне мовознавство, наукова школа, перекладний словник, перекладна лексикографія, лінгводидактичний напрям зіставного мовознавства.

Незважаючи на існування різних думок щодо місця зіставного мовознавства в колі лінгвістичних дисциплін, а також певний спротив розвитку зазначеної галузі лінгвістики з боку прихильників порівняльно-історичного методу та деяких українських германістів, ця сфера досліджень поступово розвивається і в Україні. Про останнє свідчить вихід у світ таких монографічних досліджень, як «Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах» М. П. Фабіан¹, «Фоносемантизм у германських і слов'янських мовах» В. І. Кушнерика², «Категорія звертання та засоби її вираження в індоєвропейських мовах — етапи історичного розвитку і сучасність» В. П. Пономаренка³, «Семантична структура лексики на позначення понять права української та англійської мов» А. М. Ляшук⁴, «Добро в англійській та українській мовних картинах світу» Н. В. Іваненко⁵ та ін.

Про становлення зіставного мовознавства в нашій державі свідчить також активізація дисертаційних досліджень у цій сфері, щоправда, це стосується передусім кандидатських робіт, аналіз яких дозволяє встановити шляхи розвитку цієї галузі наукових пошуків.

Обстеження 80-ти кандидатських дисертацій з власне зіставного (синхронічного) мовознавства, захищених в Україні вже у XXI ст., висвітлює передусім координати уподобань сучасних компаративістів та їхній внесок у розвиток тієї чи тієї наукової школи. З'ясування реєстру мов, матеріал яких використовується для зіставних досліджень, свідчить, що таких виявлено 13, насамперед це ук-

¹ Фабіан М. П. Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах.— Ужгород, 1998.— 256 с.

² Кушнерик В. І. Фоносемантизм у германських і слов'янських мовах.— Чернівці, 2004.— 415 с.

³ Пономаренко В. П. Категорія звертання та засоби її вираження в індоєвропейських мовах — етапи історичного розвитку і сучасність.— К., 2008.— 368 с.

⁴ Ляшук А. М. Семантична структура лексики на позначення понять права української та англійської мов.— Кіровоград, 2008.— 224 с.

⁵ Іваненко Н. В. Добро в англійській та українській мовних картинах світу.— Кіровоград, 2008.— 200 с.

раїнська, яка є вихідною мовою в 90 % дисертаційних обстежень. Крім того, аналізуються факти англійської, німецької, російської, польської, французької, іспанської, італійської, португальської, новогрецької, перської, японської та корейської мов. При цьому в понад 70 % аналізованих дисертацій обстежено факти англійської, 27 % — німецької, 16 % — російської мов. Зіставним дослідженням із залученням інших мов — польської, французької, італійської та іспанської присвячено небагато праць. Відомості з решти мов залучаються тільки в поодиноких випадках. Стосовно кількісних характеристик можна також констатувати, що об'єктом зіставних досліджень переважно обираються дві мови: українська й англійська, українська й німецька, українська і польська, українська і французька, українська й італійська, німецька й англійська, французька й англійська, українська й іспанська, російська й англійська, українська й російська, українська і перська.

Для зіставного аналізу іноді беруть факти трьох мов: української, англійської і російської, української, англійської і німецької, української, польської і німецької, української, англійської й новогрецької, української, англійської і португальської, російської, англійської і корейської. П'ять проаналізованих дисертацій ґрунтуються на матеріалі 4-х мов: дві з них — на матеріалі української, російської, англійської і німецької; і по одній — української, російської, англійської і японської, української, російської, англійської та іспанської.

Послугуючись термінологічною базою лексикологічних досліджень, можна констатувати, що ядерну зону зіставних обстежень становлять українсько-англійські розвідки, навколоядерну сферу формують спостереження за фактами української і німецької мов, на периферії зіставних пошуків українських компаративістів перебувають факти російської і польської мов, залучення ж матеріалів решти мов становлять віддалену периферію.

На жаль, доводиться констатувати, що синхронічні обстеження споріднених мов, незважаючи на наявність ґрунтовних вітчизняних праць у цій галузі ⁶, які можуть бути зразком для подальших пошуків, практично не знаходять свого розвитку в дослідженнях науковців молодого покоління. Так, ще один з розробників зіставного методу на теренах колишнього Радянського Союзу О. О. Реформатський, відзначаючи те, що Ш. Баллі за основу своїх досліджень брав споріднені мови, звертав особливу увагу на досі актуальні проблеми: «Саме для зіставного методу близькоспоріднені мови становлять особливий інтерес, оскільки спокуса ототожнення свого та чужого “лежить на поверхні”, однак саме це і є тією провокаційною близькістю, подолання якої приховує в собі великі труднощі» ⁷.

Для з'ясування основних напрямів сучасного українського зіставного мовознавства аналіз наукових праць можна здійснити за ключовими словами всіх зазначених дисертаційних робіт, оскільки, на думку видатного психолога О. Р. Лурія, саме ключові слова є «елементами тексту, які мають ядерне змістове значення для розуміння всього смислу» ⁸. Отже, ключових слів і словосполучень у вісімдесяти дисертаціях нараховано 590, що, очевидно, свідчить про розгалу-

⁶ Див.: Сопоставительная стилистика русского и украинского языков / Г. П. Ижакевич, В. И. Кононенко и др.— К., 1980.— 208 с.; Сопоставительная стилистика русского и украинского языков / Отв. ред. Н. Г. Озерова.— К., 2014.— 384 с.; Сопоставительная грамматика русского и украинского языков.— К., 2003.— 534 с.

⁷ Реформатский А. А. О сопоставительном методе // Лингвистика и поэтика.— М., 1987.— С. 42.

⁸ Лурия А. Р. Язык и сознание.— М., 1998.— С. 307.

женість наукових пошуків. За допомогою кількісних підрахунків, як і при аналізі залучених для зіставних досліджень мов, побудовано поле ключових слів, ядро якого утворюють найуживаніші одиниці. Відразу зазначимо, що цих одиниць виявилася невелика кількість. Переважно повторювалися лише терміни *мовна картина світу* або *картина світу*, *концепт*, *семантична структура*, *внутрішня форма*, *фрейм*, а також слово *зіставлення*. Тобто цими одиницями формується ядро поля, проте про поле можна говорити дещо умовно, оскільки частотність його елементів зовсім невелика: по 8 разів фіксуються ключові одиниці *мовна картина світу* або *картина світу* та *концепт*; *семантична структура* — 7, *внутрішня форма* — 5, *фрейм* — 4 рази. Здебільшого це і виявилось об'єднувальною ланкою українських досліджень із зіставного мовознавства, хоч зазначені терміни далеко не повно репрезентують суть зіставного мовознавства.

Ядро поля структурних компонентів засвідчує належність останніх, а відтак і дисертаційних досліджень, які вони представляють, до сфери когнітивної лінгвістики або семантики. Певною мірою це стосується й одиниць, що формують умовну навколяядерну зону, куди ввійшли ключові слова і словосполучення, кількість уживання яких обмежується трьома дисертаціями: *концептуалізація*, *вільний асоціативний експеримент*, *концептосфера*, *семантичне поле*, *лексико-семантична група*, *лексико-семантичне поле*, *лексико-семантичний варіант*, *мікрополе*, *компонентний аналіз*, *сема*, *формула тлумачення*, *ядро*, *фразеологізм*, *функціонально-семантичне поле*, *зіставний аналіз*, *сленг*, *метафора*, *архетип*, *суб'єкт*, *мовленнєвий акт*. Відповідно ці елементи навколяядерної зони відбивають той факт, що вони виступають референтами досліджень у сфері вже зазначених галузей — когнітивної лінгвістики (*концептуалізація*, *вільний асоціативний експеримент*, *концептосфера*) і семантики (*семантичне поле*, *компонентний аналіз*, *сема*), а також лексикології (*лексико-семантична група*, *лексико-семантичне поле*, *лексико-семантичний варіант*, *сленг*), фразеології (*фразеологізм*), культурології або етнолінгвістики (*архетип*), теорії мовленнєвих актів (*мовленнєвий акт*), функціональної граматики (*функціонально-семантичне поле*) та, можливо, синтаксису (*суб'єкт*).

Двічі вживані ключові слова, очевидно, формують периферію поля: *семантична група*, *семантична ознака*, *семантичний тип*, *антропонім*, *самоназва*, *запозичення*, *антропоцентризм*, *конотація*, *метонімія*, *міжмовні зіставлення*, *міжмовні відповідники*, *об'єкт*, *опозиція*, *пропозиція*, *словотвірна парадигма*, *словотвірне значення*, *фразеологічна одиниця*, *посесивні дієслова*. Аналіз цих одиниць свідчить, що до встановлених вище галузей зіставного мовознавства в поле зору вітчизняних компаративістів потрапляють також такі наукові напрями, як ономастика (*антропонім*, *самоназва*), морфологія (*посесивні дієслова*) та словотвір (*словотвірна парадигма*, *словотвірне значення*).

Понад 90 % проаналізованих ключових слів і словосполучень фіксуються лише по одному разу, тобто входять до віддаленої периферії побудованого поля. Передусім це одиниці, що засвідчують спрямування певного дослідження в бік когнітивної лінгвістики (*концептуальна ознака*, *концептосистема*, *ядерно-периферійна організація концепту*, *асоціативно-образний складник концепту*, *ціннісний складник концепту*, *семантичний простір концепту*, *поняттєвий складник концепту* тощо) або семасіології (*семантичні опозиції*, *семантичний простір*, *семантичний компонент*, *семантична трансформація*, *семантична мотивація*, *семантичний диференціал*, *аксіологічна семантика*, *диференційно-семантичні компоненти*, *контрастивна семантика* і под.). Деякі одиниці рефе-

ренціюють уявлення про порівневий аспект досліджень, тобто фактів лексикології в зіставному плані, зокрема ономастики (*гастрономонім, зоонім, криптонім, псевдонім, фітонім*), термінології (*юридичний термін, термінологія, термінологічна метафора, ядерний / периферійний термін*), фразеології (*фразеологічна номінація, фразеологічна мікросистема, фразеологічна ономастика, фразеологічна лінгвокультурема*).

За ключовими словами простежуються зіставні дослідження словотвірного підрівня (*багатовершинне словотвірне гніздо, словотвірний ланцюжок, похідне слово, зіставлюваний словотвір*), морфологічного (*відприкметникове дієслово, дієслово мовлення, дієслово розташування, категорія процесуальності, категорія темпоральності, категорія аспектуальності*) та синтаксичного (*структурно-семантичні типи речення, семантико-синтаксична категорія, семантико-синтаксична валентність*) рівнів мовної системи.

Аналіз одиниць і синтаксичного і фонологічного рівнів здійснюється, як свідчують ключові слова, крізь призму семантичних спостережень: *фоносемантизм, фонові семантика, фоносемантична константа*. У зв'язку з цим наведемо слова видатного французького вченого Е. Бенвеніста: «Що тільки не робилося з метою не брати до уваги значення.., марні сподівання. Воно, як голова медузи, скрізь у центрі мови зачаровує тих, хто його спостерігає»⁹.

Рухаючись далі побудованим полем ключових слів, потрапляємо у сферу прагматики, лінгвістики тексту, стилістики, лінгвокультурології: *апелятивний дискурс, новинний дискурс, дискурс-портрет, дискурсивна особистість, постмодерністський художній дискурс, алюзія, артефакт* і под. Отже, це поле постає перед нами розпливчастим, аморфним, з мінімальною кількістю елементів, які б могли вступати в системні відношення, скоріше більшість його структурних компонентів, тобто ключових слів, свідчить про різновекторність наукових пошуків, референтами яких є проаналізовані одиниці. Аналіз поля показує, що порівняно з пошуками мовознавців ХХ ст., які здійснювалися переважно на підставі порівневого зіставлення мовних одиниць та були направлені на пізнання властивостей їхньої форми вираження, нинішні зіставні дослідження здебільшого цим аспектом нехтують, зосередившись на семантичних сферах мовного існування, тобто й досі спостерігається асиметрія лінгвістичних досліджень, хоч і протилежного характеру. А втім, усі сучасні наукові галузі прагнуть до симетричності, оскільки саме це, з одного боку, засвідчує «переорієнтацію науки з такої, “що збирає”, на таку, “що впорядковує”, а з другого, — “відкриває шлях до пізнання структурних законів”»¹⁰. Крім того, надмірна розгалуженість ключових слів у межах одного напряму практично унеможливило встановлення більш-менш чіткої ядерної зони поля, дозволяє зробити висновок про практичну відсутність у галузі зіставного мовознавства наукових лінгвістичних шкіл, однією з ознак яких є, як відомо, єдина дослідна програма, спільність наукових поглядів і стилю наукової діяльності, а звідси і спільність термінологічної бази дослідження.

Отже, хоча й дещо умовно, вимальовується ядро поля ключових слів, проте, на жаль, ще не можна припустити, що в зіставних дослідженнях формується школа лінгвокогнітивного спрямування, оскільки це не відповідає ще одному її критерію — наявності наукового лідера, конструктора дослідницької проблематики, якими, наприклад, в Америці є Р. Лангакер, Дж. Лакофф, у Росії — О. Куб-

⁹ Бенвеніст Е. Общая лингвистика.— М., 2002.— С. 135.

¹⁰ Сороко Э. М. Структурная гармония систем.— Минск, 1984.— С. 79.

рякова, М. Болдирев та ін. Відсутність в Україні програми досліджень цієї галузі мовознавства, безперечно, пов'язана з відсутністю теоретичної бази для її реалізації, а відтак і досі неможливо з'ясувати, у якому напрямі розвиваються вітчизняні дослідження — чи то шляхом класичного американського когнітивізму, чи то за принципом російських структурно-семантичних пошуків.

Поринувши в царину когнітології, предметом дослідження якої є когніція, тобто взаємодія систем сприйняття, представлення й продукування інформації у слові, представники цієї сфери, за відсутності наукового лідера, самотужки повинні визначатися, на яких позиціях вони перебувають стосовно таких засадничих понять, як сутність мови, її взаємодія з дійсністю, мисленням, свідомістю, логікою, мовленням, чи керуються вони у своїх пошуках теорією «лінгвальної відносності», чи заперечують її, адже, на думку О. Т. Кривоносова, «когнітивно-комунікативна лінгвістика» — це повернення до старої як світ проблеми «взаємовідношення мислення й мови»¹¹. Як нам видається, у пострадянський період вітчизняна наукова думка залишила поза увагою ці базові загальнотеоретичні питання, що конче необхідні для з'ясування понять «мовна картина світу» або «когнітивна картина світу», а також те, чи має рацію взагалі їхня побудова, адже в наукових колах противників цього лінгвістичного напрямку чимало.

Так, наприклад, у межах своєї логічно несуперечливої лінгвістичної теорії висловлюється щодо «мовної картини світу» О. Т. Кривоносов: «Про яку “мовну картину світу” може йтися, якщо мова не відображає світ, якщо це — функція мозку. Тільки наївні люди, запозичивши заокеанський термін, можуть придумати собі, що, ввівши його, вони займаються наукою. Винахідники терміна і, відповідно, антинаукового поняття “мовна картина світу” не зрозуміли сутності мови, а її й не можна зрозуміти в самій собі, не виходячи за її межі. Ці “першовідкривачі” кинули клич, який відгукнувся у всьому світі, подібно до теорії “лінгвістичної відносності” Сепіра-Уорфа, а їхні апологети, не розібравшись у сутності взаємовідношення мови й мислення, підхопили цей термін як прапор найновішого наукового відкриття і почали розмахувати ним на всіх лінгвістичних, психологічних і філософських перехрестях, винайшовши раптом німецьку, російську, китайську, слов'янську і подібні “мовні картини світу”, побачивши в ній певну надмовну сутність, що відображає світ, яку ніби не роздивилися всі, хто жив до них, — лінгвісти, психологи, філософи»¹². Звичайно, на такі певною мірою категоричні висловлювання, яких у монографії дослідника чимало, можна і не зважати, що і спостерігаємо сьогодні. Проте вчений стоїть на міцних позиціях стосовно того, що відображальною здатністю володіє лише наш мозок, мислення, а мова є просто знаковою системою, якій чомусь приписують чудодійну силу відображення світу, що, на думку вченого, знайшло своє найповніше втілення у теорії «мовної картини світу»¹³, за якою світ сприймається тільки мовою поза мисленням¹⁴.

Зазначені, як і багато інших, питання лінгвокогнітивістики, мовної картини світу потребують відповіді, а отже, теоретичного обґрунтування, наукових дискусій, щоб принаймні можна було встановити, що є базою наукових пошуків, у

¹¹ Кривоносов А. Т. Мышление, язык и крушение мифов о «лингвистической относительности», «языковой картине мира» и «марксистско-ленинском языкознании» (подступы к сущности языка). — М. ; Нью-Йорк, 2006. — С. 146.

¹² Там же. — С. 182–183.

¹³ Там же. — С. 175.

¹⁴ Там же. — С. 179.

межах якої школи вони здійснюються, як вони працюють на розбудову вітчизняної науки, яка їхня кінцева мета.

Дослідження семантичних властивостей мови виявляються другою спільною проблематикою зіставних студій в українському мовознавстві, що випливає з розгляду побудованого поля ключових слів. Спрямування наукових пошуків у сферу лексичної семантики має в Україні хороше наукове підґрунтя, адже робота в цій сфері, починаючи з праць нашого видатного співвітчизника О. О. Потєбні¹⁵, набула особливого розквіту з середини минулого століття, коли вивчалися мовні одиниці для розпізнання їх автоматизованими системами¹⁶, планувалось упорядкування семантичного словника¹⁷, а пізніше (1995–2005 рр.) під керівництвом М. П. Кочергана в Київському національному лінгвістичному університеті проводилися наукові конференції «Проблеми зіставної семантики». Проте, щоб констатувати факт створення семантичної школи, за даними зіставних досліджень, підстав теж немає. Про це свідчить, по-перше, надзвичайна різноманітність ключових слів, пов'язаних із семантичною сферою обстежень, що переважно використовується лише в окремому дослідженні: *фоносемантизм, семантична трансформація, семантична маркованість слів, семантичний диференціал, семантико-мотиваційна модель, прототипна семантика, інваріантно-варіантні семантичні відношення* і под. По-друге, — це часта відсутність уживаної авторами дисертацій термінології в українських лінгвістичних довідниках (*когнітивно-семантичний континуум, фреймова семантика, семантичний простір концепту* і под.) і, навпаки, здебільшого непослугування авторами аналізованих праць усталеною в українських виданнях лінгвістичною термінологією.

Отже, спостерігається порушення спадковості й у цьому напрямі зіставного мовознавства. Якщо ж, наприклад, порівняти українські дослідження з аналогічними пошуками російських науковців, авторефератів яких лише на одному сайті розміщено близько 3 тис.¹⁸, то виявиться, що російські мовознавці наслідують традиції своїх знаних попередників і здійснюють як порівневі зіставлення одиниць, так і тих мовних фактів, що сприятимуть побудові мовної чи когнітивної картини світу. Відбувається це в межах тієї чи тієї лінгвістичної школи, що поглиблює, розвиває та удосконалює положення, викладені лідерами наукових шкіл.

Тут варто звернути увагу і на склад тих мов, з фактами яких зіставляються відповідні явища рідної мови. Крім чисельних праць російсько-англійського, російсько-німецького та ін. зіставлення, існує чимало досліджень, присвячених порівнянням російської з національними мовами народів Росії. Вирізняє ці пошуки і серйозна їхня спрямованість у бік практичного застосування результатів дослідження, що, безперечно, має позитивні наслідки. Очевидно, важко знайти мову національної меншини в Росії, зіставлення з фактами якої одиниць російської мови не відбулося б у створенні підручників чи навчальних посібників з порівняльного вивчення цих мов. Риторичним залишається питання, чому в нас немає підручників на зразок «Порівняльна граматики української та кримсько-татарської мов», «Порівняльна граматики української та угорської мов», тобто

¹⁵ Потєбня А. А. Мысль и язык. — Х., 1892. — 236 с.

¹⁶ Клименко Н. Ф., Пецак М. М., Савченко І. Ф. Формалізовані основи семантичної класифікації лексики. — К., 1982. — 250 с.

¹⁷ Пецак М. М., Клименко Н. Ф. та ін. Украинский семантический словарь (проспект). — К., 1990. — 263 с.

¹⁸ Див.: <http://www.Dissercat.com>.

таких, які б полегшували вивчення мов національних меншин нашої країни, з одного боку, а з другого, — дозволяли б носіям цих мов легше засвоювати державну мову.

Ще однією прикладною галуззю, гальмування якої певною мірою пояснюється недостатньою опрацьованістю деяких теоретичних засад зіставної лінгвістики, виявляється перекладна лексикографія. Бурхливому розвитку цієї галузі в останні два десятиліття значною мірою сприяла програма «Україномовні лексикографічні системи», яка є комплексною науковою темою Українського мовно-інформаційного фонду НАН України, де здійснюється алгоритмічне опрацювання лексикографічного надбання. Нагадаємо, що ідею автоматизованого укладання словників ще в середині ХХ ст. чи не першою в Україні висловила М. М. Пещак¹⁹, а одним з фундаторів серії «Словники України» на цій основі є директор Українського мовно-інформаційного фонду, академік НАН України В. А. Широков. Сьогодні в межах цього проекту і за ініціативою М. М. Пещак про автоматизоване укладання словників побачили світ такі вагомні праці, як двотомний «Орфоепічний словник української мови» (2001, 2003), «Орфографічний словник української мови» (1994, 1999, 2002... 2010), електронне видання «Словники України: інтегрована лексикографічна система. Парадигма. Транскрипція. Фразеологія. Синонімія. Антонімія» (2001–2010), «Словник синонімів української мови» (2001) та багато інших праць, з-поміж яких, очевидно, чи не найважливішим є видання 2010 року першого з запланованих 20-ти томів «Словника української мови», цього року світ побачить уже 5-й том цієї лексикографічної праці.

Проте у сфері перекладацької лексикографії визріла необхідність в укладанні різних типів перекладних словників. Ними насамперед повинні стати перекладні словники з української на мови національних меншин України і навпаки, наприклад українсько-кримськотатарський та кримськотатарсько-український, українсько-молдавський та молдавсько-український і под.

Вітчизняну лексикографічну скарбничку необхідно було б поповнити перекладними словниками з української на мови народів Кавказу, Прибалтики та Середньої Азії, з якими й досі в Україні зберігаються тісні політико-економічні й духовні зв'язки. Але відсутність комплексних зіставних досліджень, наприклад, української й казахської, української й азербайджанської, української й грузинської мов та ін. впливає і на перспективу створення зазначеного типу перекладних словників.

Не вистачає й двомовних українсько-слов'янських та слов'янсько-українських словників, не кажучи вже про те, що створення македонсько-українського та українсько-македонського, сербсько-українського та українсько-сербського словників лише планується. Такі ж словники, як українсько-словацький та словацько-український, українсько-хорватський вийшли за кордоном, українським же користувачам вони майже недоступні.

На підмогу паперовим варіантам словників поступово приходять електронні їхні версії. Система українських електронних словників нині нараховує понад 50 одиниць, з-поміж яких 9 дво- або тримовних перекладних — російсько-ук-

¹⁹ Див.: Пещак М. М. Електронно-обчислювальні машини і підготовка Гідронімічного атласу України : Повідомлення Української ономаст. комісії / Відп. ред. К. К. Цілуйко.— К., 1967.— Вип. 3.— С. 50–55; Пещак М. М. Опыт формализованного анализа лексического значения слова // Сопоставительное исследование русского и украинского языков / Отв. ред. Г. П. Ижакевич.— К., 1975.— С. 122–141; Пещак М. М. Лексична семантика в системі «людина — машина» (в співавторстві).— К., 1986.— 282 с.

раїнський академічний словник, англо-українсько-російський словник наукової лексики, англо-український словник тощо. Зокрема, першою спробою створення тримовного словника в Українському мовно-інформаційному фонді став «Українсько-російсько-англійський словник зі зварювання», однією з причин упорядкування якого була необхідність забезпечення уніфікації та стандартизації української та міжнародної термінології²⁰. Розвиток електронної лексикографії потребує вже не лише активізації роботи науковців у сфері зіставного мовознавства, лексикографії, а й їхньої взаємодії з фахівцями у сфері інформаційних технологій та представниками інших технічних галузей.

На особливу увагу заслуговує лінгводидактичний напрям зіставного мовознавства. Звичайно, теоретичні опрацювання потрібні, водночас укладання новітніх підручників, посібників, словників тощо, які б мали надійне теоретичне підґрунтя, створене компаративістами, є надзвичайно актуальним завданням. Про те, що сьогодні робота в цьому напрямі, хоча й повільно, просувається вперед, свідчить наявність таких праць, як «Порівняльна граматики української та англійської мов»²¹, «Порівняльна граматики української та російської мов»²², «Введение в сравнительную типологию английского, русского и украинского языков»²³, «Основи зіставного мовознавства»²⁴, «Порівняльна лексикологія англійської та української мов»²⁵ та ін. Однак життя вимагає істотного поживлення роботи як у сфері порівняльних українсько-германських досліджень, так і розроблення напрямку зіставного аналізу української та інших мов, насамперед тих, носії яких населяють терени України.

Отже, у сучасному українському мовознавстві виокремилась і поступово розвивається галузь зіставного (синхронічного) мовознавства, що потребує подальшого системного опрацювання й остаточного офіційного визнання. На нинішньому етапі, на жаль, зіставне мовознавство в Україні є емпіричним, воно характеризується відсутністю кінцевої мети, невизначеністю шляхів розвитку і напрямів досліджень. Для розв'язання цих проблем потрібна побудова стрункої, несуперечливої теорії, яка б працювала на розбудову вітчизняного мовознавства. Цьому, як нам видається, сприятиме створення центрів зіставного мовознавства, подібних до тих, що існують у низці держав, де є проекти зіставного вивчення рідної й іноземної мов, наприклад польської й російської, польської й англійської, румунської й англійської, угорської й англійської, російської й англійської, російської й мов національних меншин Росії. У таких державах, як США, Англія, Польща, Болгарія, Угорщина та ін., у спеціальних центрах розробляються питання вивчення іноземних мов, організовуються конгреси, конференції, публікуються періодичні видання із зіставного мовознавства.

На нашу думку, розвитку зазначеної галузі мовознавства могло б сприяти і «розсекречення» дисертацій з власне зіставного мовознавства, що й досі приховуються за спеціальністю 10.02.17 — порівняльно-історичне і типологічне мо-

²⁰ Див.: Широков В. А., Бугаков О. В. та ін. Корпусна лінгвістика.— К., 2005.— С. 95–308.

²¹ Жлуктенко Ю. О. Порівняльна граматики української та англійської мов.— К., 1960.— 160 с.

²² Бріцин М. Я., Жовтоброх М. А., Майборода А. В. Порівняльна граматики української та російської мов.— К., 1978.— 270 с.

²³ Швачко Т. Т., Терентьев П. В. и др. Введение в сравнительную типологию английского, русского и украинского языков.— К., 1977.— 117 с.

²⁴ Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства.— К., 2006.— 424 с.

²⁵ Верба Л. Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов.— Вінниця, 2003.— 160 с.

вознавство. Очевидно, цю спеціальність варто було б кваліфікувати як «порівняльно-історичне, типологічне і зіставне мовознавство», що, наприклад, зроблено в Росії, де відповідна спеціальність 10.02.20 має назву «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание». До змісту цієї спеціальності з-поміж інших завдань могло б увійти вивчення структурних і функційних властивостей мов незалежно від характеру генетичних зв'язків між ними, що поглибило б зіставні дослідження близькоспоріднених мов.

Актуалізація лінгводидактичного аспекту зіставних досліджень піднесла б на вищий рівень процеси створення необхідних підручників, навчальних посібників із зіставного вивчення української та іноземної мов, української та інших мов України, що у свою чергу посприяло б внесенню в навчальні плани вишів таких курсів, як «Зіставне мовознавство», «Порівняльна граматики рідної та української мов», «Порівняльна лексикологія рідної та української мов», «Українська мова в іноземній аудиторії» тощо.

Системне вивчення й опис української мови за допомогою зіставлення її одиниць з фактами іншої, спорідненої або неспорідненої, мови дало б новий імпульс розвитку української перекладної лексикографії.

A. A. LUCHYK

UKRAINIAN CONTRASTIVE LINGUISTICS: STATUS AND PROSPECTS

The article analyzes the status of Ukrainian contrastive linguistics and proposes practical measures for further development of the aforesaid area of linguistics, which will contribute to solving a series of linguistic problems.

Keywords: contrastive linguistics, key word, scientific school, translation dictionary, translation lexicography, linguistic and didactic school of contrastive linguistics.